

Bütün Eserlerinin Yeni Baskısıyla Tanpınar ve *Monsieur Teste* Çevirisi

Paul Valéry. *Monsieur Teste*. Çeviren Ahmet Hamdi Tanpınar. İstanbul: Dergâh,
2023, 142 s., ISBN: 9786256839502.

İNCİ ENGINÜN

İstanbul, Türkiye.

(enginun@isbank.net.tr), ORCID: 0000-0002-4612-2447.

“ ” Enginün, İnci. “Bütün Eserlerinin Yeni Baskısıyla Tanpınar ve *Monsieur Teste* Çevirisi.”
Zemin, s. 7 (2024): 190-199.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.12518368>.

Tanpınar'ın bütün eserleri yeni basımlarıyla ortaya çıkmaya başladı. Kitapların, beyaz zemin üzerine zarif çizimleri, bütün müsveddelerinden derlenmiş tamamlayıcı bilgilerin ışığında yayımlanmasıyla bu baskı, nice yazarımız için yapılması dilenecek bir önem taşımaktadır. Yazarlarımızı gelişigüzel baskılardan okuma alışkanlığı yüzünden ne onları sadeleştirirken yapılan eklemeler ve çıkarmalar ne yanlış okumalar ne de bütün eserlerini neşir amacının hedefine ulaşamadığını gösteren eksiklikler dikkate alınır. Tanpınar bu bakımdan şanslı bir yazar. Elde yetersiz de olsa müsveddeleri vardı, ona saygı duyan ve en iyi şekilde yayımlanması için emeklerini esirgemeyecek bir çalışma kadrosu ile bu zahmetli işi gerçekleştirme amacını adım adım tamamlamakta olan bir yayımcıya sahip. Bu üç noktadan biri eksik olsa elimizdeki bu kitapların birini bile göremezdik. İnsan düşünmeden edemiyor, müsveddelerin günümüz harflerine çevrilmesi zaten kendi başına bir dert. Hemen hemen hiçbir muntazam olmayan bu dağınık malzemeden neyin nereye ait olduğunu bulmak, sonra da bulunanların nasıl yerleştirileceğini kararlaştırmak. Bunlar hemen dipnotlarında gösterilebilecek kadar az değil. O zaman *Huzur*'un eleştirel basımındaki düzenlemenin nasıl, niçin tercih edildiği de anlaşılıyor. Ayrıca Tanpınar pek çok çağrışıma açık bir yazar, yazarken nice özel adı zikrediyor. Bunların bir kısmı bilinenler olsa da hele günümüz okuyucusunun hiç bilemeyeceği nice göndermeler var. Onlar da tamamlanmış. Eserlerin bir kısmı önce tefrika edilmiş daha sonra kitap olarak basılmış, elbette Tanpınar'ın elinden yeni baştan geçtikten sonra. Eğer düzeltme veya değiştirmelerden bıkip da baskıya göndermeseydi, acaba *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*'nde daha neler değişirdi?

Huzur onun önemli romanı sayılır. Aşk romanı mı, İstanbul şehrinin romanı mı, elbette her okuyucuya fışıldadığı sırlar farklı. Ama şüphesiz ki önemli. Muhteşem ve sevilen şehrin karşısında şair ona kendisine benzeyen sevgilisini de takdim etmiyor mu? Mümtaz, İstanbul sokaklarını sevdiği kadınla gezerken devirlerin anlamı ve güzelliklerini de hatırlar; onlar beraberce İstanbul'un huzurundadır. İstanbul'un 1940'larda pis, çirkin yerleri yok muydu? Şüphesiz ki vardı, ama bunlar *Huzur*'da yer almaz. Onlar Hüseyin Rahmi'nin tercih ettiği mekânlardır. Hüseyin Rahmi'den sonra, iyi bir romancı olan İhsan Oktay Anar tarihî İstanbul'un bazı yerlerini öylesine anlatır ki nesiller bu şehri nasıl sevmiş sorusunu sordurur insana. İşte İstanbul böyle bir yerdir, muhteşemle iğrenç ve korkuncun buluştuğu şehir...

Bu baskıya eklenen İstanbul haritası, Mümtaz'la Nuran'ın dolaştığı yerleri gösterir. Bu harita esas alınarak *Saatleri Ayarlama Enstitüsü'nün, Sahnenin Dışındakiler, Mahur Beste* ve *Aydaki Kadın*'ın mekânları ayrı renklerle işlenerek Tanpınar'ın roman dünyasının haritası ortaya konamaz mı? Çok mu karışık olur acaba? Ayrıca o haritaya Anadolu'dan, Avrupa'dan hatta Arabistan'da bazı yerlerin girmesi gerekmez mi?

Huzur'u okurken insan açıklamaları Mümtaz'ın yaptığını düşünüyor. Nuran'ı sıkacak kadar fazla mıdır açıklamalar? Ama Mümtaz konuşurken o hep sonsuza kadar dinleyecek gibidir. Kitapta yer alan resimler, eski İstanbul'un soluk hayalleri...

Ya eserin tefrikası ile ilk baskısı arasındaki farklar. Kimisi çok anlamlı, kimisi de değil. Ama yazar bunlar üzerinde uğraştıkça kim bilir daha başka neler düşünmüştü? Nelerden niçin vazgeçmişti?

Huzur, Abdullah Efendi'nin Rüyaları, Yaz Yağmuru ve *Mahur Beste* ilk baskılarına dayanılarak yeniden basılmış kitaplar. Onların eleştirel basımları bundan sonra ele alınacak. Hikâyelerin her biri farklı tarihlerde değişik dergi ve gazetelerde yayımlanmış; "Eski Zaman Elbiseleri," "Yaz Yağmuru" gibi bazılarının iki neşri var kitaba girmeden önce. Hikâyelerin neşir tarihiyle kitapların basım tarihleri arasındaki fasıla Türkçedeki değişim düşünüldüğünde acaba Tanpınar'ı kelimeler açısından da etkilemiş miydi? Değiştirdiği kelimeleri merak ediyor insan.

Nihayet sonuncu kitap Tanpınar'ın Valéry'den çevirdiği *Monsieur Teste...* Bu küçük kitabın başında yer alan Tanpınar'ın önsözünün, bir yığın sayfadaki ufak notlardan oluşturulduğunu bildiğim için merakla okumaya başladım ve Tanpınar'ın o ölümsüz mısramı mırıldanmaktan kendimi alamadım: "*Sabrın acı meyvesi.*" Yıllar sonra bu yazıyla Tanpınar'ın uzun çeviri macerasının ortaya çıkışı, Tanpınar'ın ve arkadaşlarının nice çırpınımlarından sonra, bu sabırlı gençlere nasip olmuştu. Mamafih Tanpınar, eldeki o parçacıklardan inşa edilmiş bu düzgün metnini görseydi "ve mükemmeliyet denen şeyin ancak bir yığın dikkat silsilesiyle bu dikkatleri iş hâline getirmekle elde edileceğini" anlamışlar demez miydi, hatta "ben yaşarken siz neredeydiniz" diye serzeniş etmez miydi diye düşünmekten kendimi alamadım. Sakine Korkmaz ve arkadaşları (Mustafa Akay, Ali Utku, Eser Demirkan, Binnur Mörel Büyükerem, Özlem İyier, Sefer Soydan, Geray Gençer, Ezgi Ulusoy, Aygen İncel, Gülsüm Badem, Handan Durgut, Özlem İyier, Servet Erdem, Hakan Sümer, Yasemen Cemre Gürbüz)

gerçekten şaşılacak bir işi başarmışlar. Kitabın sunuş yazısının sahibi Sakine Korkmaz'ın titizliğini Tanpınar'ın metinlerini Ara Güler'in fotoğraflarıyla eşleştirdiği o güzel kitabını¹ gördükten sonra bu son başarıyı da sıradan sayabilirdim. Tanpınar'la uğraşanlar ister istemez her şeyi yorumlayıp onlardaki incelikleri görme alışkanlığı kazanıyorlar. Bu çalışma Tanpınar'ın derli toplu yazılıp bir daha gözden geçirilmek üzere yazdığı bir metin değil, defalarca başlump tekrar tekrar yazılmış dağınık sayfalardan ibaret bir yığından oluşturulmuştur. Fakat sabır, malzemeye hakimiyet, dikkat bu düzgün sonucu yaratmıştır. Metinde bazı boşluklar var, bunlar da Tanpınar'ın ileride dönüp onları tamamlayacağını düşündürüyor ki bunun Tanpınar'ın çalışma şekli olduğunu nihayet anladık.

Tanpınar'ın çevirisinin eldeki bu malzemeye son şeklini verdiğine dair bazı kayıtlar olsa da hâlâ şüpheli bir durumdur. O kadar sevdiği arkadaşlarının suskun kaldıkları bu konuda bizim verilecek bir cevabımız şimdilik yok.

Hayatında her şeyin geç geldiğinden veya yarım kaldığından şikâyetçi olan Tanpınar, benimsediği yazarlarla da yarışa girmiş ve onların sadece eserlerini beğenip benimsemekle kalmamış, onların bazı özelliklerini de benimseyerek kendi şahsiyetinin parçası kılmak istemiştir. Mehmet Kaplan'a "benim bir gözüm ağlar öbürü güler" diyen şair, aynı vücutta adeta iki belki de daha çok kişiliği barındırır gibidir. Bu makalede Valéry'nin eserlerini ve davranışlarını anlamaya çalışırken aynı yöntemi kullanıyor. Bize ulaşan Valéry portresi, Tanpınar'ın Valéry'sine aittir. Halbuki onu oluşturmak için neler neler okumuştur.

"Valéry ve Monsieur Teste'e Dair" in devamındaki Mösyö Teste tercümesi de yarım masalı tamamlamaktadır. Bedrettin Tuncel'e teslim edilmiş olan metnin ne olduğunu bilmediğimiz için Tanpınar'dan kalan Teste çevirisinin de bu olduğunu kabul etmek zorundayız. Fakat Tanpınar bu, kim bilir bir yerden bir gün yeni bir müsvedde veya o tamamlanmış olduğu söylenen son metin de çıkabilir.

Kitap olarak ilk defa basılmış olan çevirinin, acaba ele geçmeyen başka nüshaları da var mıdır, sorusunun hâlâ zihnimi kemirdiğini söylemeliyim. İlk defa basıldığına bakarken insan Tanpınar'ın kadere bir serzenişini hatırlamadan da edemiyor: "Bir el her şeyimi geciktirdi." Mamafih gecikmesi hiç olmamasından

1 Ara Güler ve Ahmet Hamdi Tanpınar, *Aynı Rüyanın İçinde* (İstanbul: Ara Güler Müzesi ve Dergâh Yayınları, 2020). Ali Sina Özüstün'ün ön çalışması, Sakine Korkmaz'ın editörlüğü ve içerik konsepti, Salih Gürkan Çakar'ın tasarımı, Görkem Ergün'ün dijital karanlık oda çalışmalarıyla meydana konmuş gerçek bir başucu kitabıdır.

daha iyidir. İşte birçok eller, gözler ve çalışma azmi de onu kitap olarak okuyucuya sundu.

Monsieur Teste, yazarının ve çevircisinin hayatında tuhaf bir etkiye sahip... Valéry, hayatındaki krizin, reddedişlerin birleştirilmesiyle onun doğduğunu söylüyor: “Teste, içinde Auguste Comte’un ilk yıllarını geçirdiği bir odada, irademin bir sarhoşluk devrinde, kendi şuuruna ermenin garip taşkınlıkları arasında doğdu. Şiddetli bir vuzuh hastalığına tutulmuştum. Anlama denen o çılgın arzuyu son haddine kadar götürmeğe çalışıyor, dikkat melekemin zayıf noktalarını arıyordum.”²

Valéry bunları *Monsieur Teste* için söylüyor. Onunla karşılaşılıyor ama hemen yazamıyor. Yazılması hayli uzun sürüyor. Ayrıca Valéry, edebiyat ile matematik arasında da bir gidiş geliş krizi yaşıyor. Geçirdiği krizi Tanpınar’ın çok iyi anladığı şüphesiz. O da benzer krizleri geçiriyor. Tıpkı kendisine seçtiği ustası Valéry gibi Tanpınar da *Monsieur Teste*’i okur okumaz, kendisiyle karşılaşır gibi oluyor ve hemen çevirmeye karar veriyor. Valéry’yi kendisi kadar seven dostlarıyla sohbetlerinde Valéry ortak konularını teşkil ediyor. Geçen süre içinde, Sakine Korkmaz’ın da önsözde belirttiği gibi, bu eseri “kendisinin kılıyor” (s. 12).

Hatta o da edebiyatta tartışacağı biriyle karşılaşır söyleşmek istiyor. 1933 yılında yazdığı “Ahmet Cemil’le Mülakat”ı ona ilham eden şüphesiz ki Teste’tir. O bir eser kahramanı olmaktan çok daha fazla bir anlam taşır. Tanpınar ayrıca Tartuffe’ü sahnede seyrettikten sonra onun kendisini takip edip evine kadar geldiğini anlattığı bir söyleşi yazmıştır (“Tartuffe’le Mülakat,” 1937). Bu iki söyleşinin yanına acaba “Erzurumlu Tahsin” de eklenebilir mi? 1922’de tanıdığı ve deprem sonrasında konuştuğu bu savaş artığı, bir anlamda bilgeleşmiş adamın hikâyesini 1937’de yazmıştı. Arada *Monsieur Teste*’i okumuş ve Erzurumlu Tahsin’i bir ara “bir ölüm peygamberine” benzetmişti ki, fani hayatın soyutlaştırılmasının sonucu da başka bir şey değildir. Bunları hep *Monsieur Teste* dairesine bağlayabiliriz sanıyorum. Elbette Tanpınar’ın seçtiği bu iki eser kahramanının Teste ile bir benzerlikleri yok demek istiyordum, ama bu cümle yazmadan vazgeçtim. Acaba öyle mi?

“Ahmet Cemil’le Mülakat” 1933’te yazılmış. İki de birbirlerini tanırlar. Konuşmaları boyunca görünüşü, davranışları hatta zaman zaman duygularından

² Paul Valéry, *Monsieur Teste*, çev. Ahmet Hamdi Tanpınar (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2023), 55. Metindeki sayfa numaraları bu baskıdandır.

söz ederken Ahmet Cemil çok değişmiştir. O kırılğan, zarif İstanbul delikanlısının yerini biraz kabalaşmış bir taşralı almıştır. O düşünceleri bakımından hiçbir şekilde kendisini yenileyememiş, şartların rüzgârına uymuş, düşünceleri ve zevki bakımından da daima devrinin dışında kalmıştır. Tanpınar'ın edebiyat anlayışında hatta zevkinde Servet-i Fünun estetiği elbette güçlüdür, fakat Tanpınar içinde yaşadığın günün farkındadır. Maziye değerlendirip işleme si de hep yaşadığı günün insanı olmasından kaynaklanır. Ahmet Cemil, Yahya Kemal ve Ahmet Haşim'i de okumuş ama onları eksik bulmuştur. Bulduğu eksiklik "sentimant"dır. *Mai ve Siyah*'ın o zarif, kimseyi incitmeyen delikanlı si, bıktığı karısını ortada bırakıp kaçmıştır. Bundan hiçbir rahatsızlık duymaz. Tanpınar şiirlerinde asıl etkilendiği Yahya Kemal ve Haşim'i de bu vesileyle Servet-i Fünun estetiğine karşı görmekte ve kendi yerini göstermektedir.

"Tartuffe'le Mülakat"ta, yazının yapısı ve bazı ayrıntılarda da Valéry ile Teste'in karşılaşmalarını takip eder gibidir. Valéry ile Teste tiyatrodaki beraberlikler, birçok ayrıntıyı, ışık oyunlarını görür ve konuşurlar. Tanpınar da *Tartuffe*'ü seyrederken çok dikkatlidir, bu dikkatiyle sahnedeki Tartuffe'ün de dikkatini çekmiştir, ki oyun bittikten sonra Tartuffe seyircisinin peşinden koşar, kendisinin daha yaşlı olduğunu hatırlatır, onunla birlikte evine gider. Tanpınar'ı eleştirir. Bu gerçek dışı söyleşi Tanpınar'ın fantezi tarifine uygundur. Tasavvur gerçek dışı, yaşanan ve söylenen her şey gerçektir.

Bunların hepsi nevi şahsına mahsus denilen ve eskilerin kendisinden başka kimseye benzetemedikleri kişiler için kullandıkları cümleyle onlar da Monsieur Teste'in kardeşleri değil mi? Tıpkı yaratıcısı ve çevircisinin kendilerini Teste'te bulmaları gibi Valéry de Tanpınar da biraz Teste'e benzemezler mi? Roman kahramanının romancısını esir alması acaba başka bir eser için de söz konusu olmuş mudur, yoksa bu da Valéry'ye mi has bir durumdur?

Valéry'deki gidiş gelişler tecrit (soyutlama) ve ayıklamanın güçlüğünü Tanpınar da benzer şekilde yaşamış, o da tıpkı üstadının tecride giden dünyası ile tasavvufun tecridi arasında kalmıştır. Birbiriyle benzerlikleri olsa da asla birbiriyle uzlaşmayacak düşünce dünyasını fark eden ve ikisinden de estetik planda vazgeçemeyen fani, ayrıntılar dünyasının (kesretin) insanı bu dış görünüşüyle yine yıprattığını farkındadır. Onun ayrıntılarıyla didiklenir. Sartre'ın "cehennem başkalarıdır" sözünü tek başına alırsak onu Yahya Kemal'in "insan insanın ufkudur" cümlesiyle karşılaştırabiliriz. İkisi de insanın başkalarından

uzak olmasını düşünemez ama benimsedikleri dünya görüşü birini yalnızlığına götürür, ötekini yalnızlığı geçiştirmeye ve milletle birleştirmeye. Tanpınar'ın asıl ıstırabı bu bölünmüşlüktür. Fakat tragedyasına rağmen, içinde yaşadığı dünyayı ve saadeti unutmaz. “İnsanlığın Talihi” (1949) başlıklı yazısında şöyle der: “Takvimler arızalardan tecrit edilmiş zamandır. Bu yüzden en korkunç düşman onlardır.” O minik ayrıntıları görmesi, tasviri ve başkalarıyla paylaşması, zemini ne olursa olsun, hangi düşünceye dayanırsa dayansın, insanoğlunun yaşamaya mahkûm olduğu faniliğin muhteşem idraki ve tasviridir. Nitekim *Sahnenin Dışındakiler*'de “gündelik hayatları içinde trajik olan” insanlardan söz eder. İşte bu zıtlıklar yumağı olan hayat –iki bilinmez noktanın arasındaki– bilindiği, görüldüğü sanılan dünyanın tadılması, feda edilmesi veya yaşanması asıl romanın ve sanatın konusu olmalıdır ki Tanpınar bunu başarıyla, belki de Mösyö Teste'in engelleyici karışmalarına rağmen, gerçekleştirmiştir. Ama onun asıl arzusu başlangıç ile son arasındaki, öncesi ve sonrasındaki bilinmezi bilmek arzusudur. Nice filozofun, sanatçının çabaları da bu değil miydi? Biçare insan açamayacağı kapıların ötesini hep kurcalayacak ve bu fani hayattaki her anını zehirleyecektir. Sanatçının zehri, ortaya koyduğu eserleriyle de nice okuyucuyu besleyen gür ve vazgeçilmez kaynak olacaktır. İşte Tanpınar'ın romancılığı, titizliği, sanat alanında asla taviz vermeyen duruşu ile onu her gün biraz daha sayısı artan okuyucularıyla yine arayışlara yöneltecektir. Teste'in karısının, rahib'e, kocasından söz ederken onun “Allahsız bir mistik” olduğunu söylemesi Tanpınar'ı çok etkilemiş olmalı ki adeta onun estetiğinin başı gibi yorumladığım *Abdullah Efendi'nin Rüyaları*'nda bu sözü Abdullah Efendi için kullanır: “Abdullah büyük bir mistikti. Allahsız bir mistik.”³ Karısı, Teste'i bütün mütevazı tavrına rağmen en iyi tanımış olan kişidir. Tanpınar ise çok iyi tanıdığı kahramanına bu vasfı bizzat verir. Bu arada Abdullah adının “Allah'ın kulu” anlamını düşünerek onu da gelişigüzel taşımadığı hatırlanmalı. Gerek bu hikâye ile birlikte ötekilerde, romanlarında ve asıl şiirlerinde Teste'i tanıdıktan sonra ona benzerlikler de artmıştır. “Ne İçindeyim Zamanın” (1933) şiirinde “*Kökü bende olan bir sarmaşık / Olmuş dünya sezmekteyim*” ifadesine bakarak Tanpınar'ın hayal ve kurmaca dünyasının ilham perisi Teste'tir demek yanlış olmaz.

Tanpınar'ın eserlerinde okuduğu birçok yazardan esintiler olsa da hiçbiri Teste kadar sürekli, hatta musallat olmamış ve onun eserini temelinden deği-

3 Sakine Korkmaz, *Monsieur Teste* önsözünde buna işaret etmiştir. Valéry, *Monsieur Teste*, 16.

tirmemiştir. Bu arada Teste'teki –sevimli eşinden yayılan aydınlığın dışında– karanlık havaya bir de Poe'dan gelen esrarlı, ürkütücü, korkarak bekleyişi de eklemek gerekir. Bunlar ilk okumanın bıraktığı izlenimler. Bunların ayrıntılı şekilde karşılaştırılmaları Tanpınar'ın okumalarının etkilerini nasıl kendisinin kıldığını gösterecektir. Hatta onun *On Dokuzuncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi*'nde, Abdülhak Hâmit'in, *Finten* oyunundaki *Hamlet*'ten gelen etkiyi nasıl değiştirdiğini anlatırken "ibda" kelimesini kullandığı unutulmamalıdır. Tanpınar da nice etkiyi, esintiyi, kendisinin kıldığını belirttiği hatırlanırsa, "ibda"yı bizzat kendisi için de kullanmak gerekir.

Bu konuyu Tanpınar'ın bir makalesinde işleyişi de ilginçtir. Valéry'nin "insan talihi ile ne diye uğraşayım" sözünün yorumu, çağrışımlara açılışını gösteren "İnsanlığın Talihi"nde Tanpınar yaşamayı "içimizdeki ölüm duygusu"nun yarattığını ileri sürer. Valéry'nin kahramanı Teste, ölümünden önce ölümü şöyle tarif eder: "Biraz sonra bir nevi görme şekli sona erecek..." (s. 142). Yani bütün ömür bir "görme şekli"nden ibarettir. Ölüm duygusu "beden cihazının kuruluşunda" vardır. Onunla doğar ve benliğimizi ona teslim ederiz. Fakat ölüm hayatla bir "tenakuz" kurmuştur. Asıl trajedi burada başlar. Ölüm insanı tüketmek için çeşitli maskeler takar. "Tartuffe"le Mülakat'ta onun "maskeleriniz nerede" diye sorması, bu maskelerin onun gibi biri için bile önemini gösterir. Ölüm duygusu sadece düşünceyi kemirmez, herkeste farklı tezahür eder ve her bir insana, farklı maskelerle hitap etmeye zorlar. Saadeti "ölmeden evvel ölmek"te bulan Tanpınar onu saadetin büyük sırrı sayar ki bu anlayış tasavvufa bağlıdır.⁴

Valéry'nin yanında Nerval de yer alır. Peki, insan neden ısırap çeker? Tanpınar'ın cevabı, insan "saadetin peşinde koştuğu için" onu boşlukta aynalarda arar. Bu aynalar ve kırılmalar Abdullah Efendi'nin rüyalarına zaman zaman abes gibi yansır. İnsan ölümü, büründüğü kılıkla (Teste için bu "taz"dır) başkasının hayatında seyrederek, der Tanpınar. Acaba Tanpınar da ölümü farklı tarzda seyreden bütün kahramanlarında, farklı maskelerde kendisini mi anlatmıştı? O zaman

⁴ Tanpınar bir mutasavvıf olmasa da şairler ve nice yazar, tasavvufun dünya görüşünü çok işlemişlerdir. Birçok yazarımızın eserlerine tasavvufun, dolaylı etkilerle sindiği görülmektedir. Tanpınar'ın şiirinde tasavvuf anlayışının izleri bazı sembollerinde bulunmaktadır. Bunlardan birinin, Tanpınar'ın insanı bir çemberde mahpus sayması olduğunu daha önce bir yazımda belirtmiştim: "Nesilden Nesile Garibname," *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, özel sayı, "Prof. Dr. Kemal Yavuz Armağan," s. 29 (2022): 547-563.

sanat eseri sanatçının kendi maskeleri olmuyor mu? Farklı şartlarda takılmış maskeler... O zaman bu tür maskeler sanat aracılığıyla, tiyatro, roman ve hikâye kişilerine mi aktarılmıştır? Üzerinde o kadar oynadığı “Raks” (1943) şiirinde “*Her lahza başka şey ve hep kendisi*” dedikten sonra bütün kahramanları yazarın kendisinin farklı görünüşleri sayılmaz mı sorusu ve ondan kaynaklanan niceleri zihne hücum eder. Değişmeyen, sadece “çemberde” mahpus insan kaderinin tek tesellisi veya çırpınmasının oyunda ve sanatta “tecelli ediyor” olması ve insanın onlarla oyalanmasıdır. Tahsin Efendi, bu büyük oyunu anlamış ve en basit tarzda ifade ederek yazarı ilk rahatsız eden kişi olmuştur. Onun önemini hissettiren büyük oyun ise Teste’in görüşlerini idrakiyledir. Onu tercüme etmek isteyişi büyük insanlık komedyasını onda buluşudur. Belki de Tanpınar onu neşretmeyi hiç istemedi, bulduğu sırrı kendisiyle sınırlandırmak, korumak istedi. Ve ardından binlerce soruyla düşüncenin tragedyasını yüklenen, neyse ki hepsini anlamayan insanın var olma çabasındaki çırpınışlarıyla sarıldığı fikirler, duygular ve davranışlarla anladıklarının başka maskeli yüzlerin aynadaki yansımalarını seyrettiren sanatçı oldu. Bu anlayıştaki sanatçı nasıl sanatından tavizde bulunur ve “nakş-ı suveri bir özge temaşa” ile geçerken, sanatçı kafilesinden nasıl ayrılabilir?

Böyle çalışmalarda kronolojinin önemi çoktur. Onun için Tanpınar’da Mösyö Teste etkisini göstermesi bakımından bence mutlaka incelenmesi gereken bazı eserlerin kronolojisini daima göz önünde tutmak gerekir. Aşağıdaki yazıların sıralanmasında da anlattıklarımı kabaca bulmak mümkündür:

- 1933: “Monsieur Teste’le Geçirdiğim Gece” (Kasım); “Ahmet Cemil’le Mülakat” (Aralık).
- 1934: “Yılan”
- 1936: “Eşik;” “Geçmiş Zaman Elbiseleri” (yarım kalmıştır).
- 1937: “Erzurumlu Tahsin”
- 1939: “Geçmiş Zaman Elbiseleri”
- 1941: “Abdullah Efendi’nin Rüyaları”
- 1942: “Evin Sahibi”
- 1943: *Abdullah Efendi’nin Rüyaları*
- 1944: *Mahur Beste*
- 1945: “Emirgân’da Akşam Saati”
- 1947: “Bir Dostun Mektubu” (Teste)

- 1948: “Âdem ile Havva”
1949: “İnsanlığın Talihi;” “Eşik;” “Acıbadem’deki Köşk”
1950: *Sahnenin Dışındakiler*; “Zaman Kırıntıları”
1951: “Yaz Gecesi”
1952: “Rüyalar”
1953: “Monsieur Teste Mukaddimesi”
1954: *Saatleri Ayarlama Enstitüsü*
1955: “Yaz Yağmuru”
1963: “Son Meclis”

Bize yeniden Tanpınar’ı okuma anlama yolunda, büyük bir kaynağı güzel bir zarfla sunan bu çalışmayı gerçekleştiren, bütün görünür ve görünmez emeği geçenlere sonsuz saygı ve teşekkürler.